

اسنادی در رابطه با رستاخیز

۲۸ مرداد

امیرفیض- حقوقدان

همانطور که استحضار دارید در سال ۱۳۷۹ خانم البرایت وزیر خارجه وقت آمریکا اظهاراتی در مورد رستاخیز ۲۸ مرداد داشته است که متعاقب آن سازمان سیا اعلام کرد که > ۱۰۰۰ صفحه سند و مدرک مربوط به کودتای ۲۸ مرداد در اختیار آن سازمان است< یکی از مسئولین رده بالای سازمان سیا بنام آقای <رونالد ویلبر> اطلاعاتی را که میتوان نشت از سازمان سیا دانست، در اختیار روزنامه نیویورک تایمز گذاشته است.

فوریت انتشار مقاله نیویورک تایمز که بلافاصله پس از اظهارات خانم البرایت صورت گرفت و در واقع مهربی اعتباری بر اظهارات خانم البرایت بود. در این مورد درسنگر اول خرداد ماه سال ۷۹ تشبیهی بکار رفت که عینا به اینجا آورده میشود: <مقاله نیویورک تایمز به خانم البرایت گفت؛ نمیشود با آب خزینه دوست گرفت و همانطور که سید علی خامنه ای زد توی دهان خانم البرایت سازمان سیاهم کو بید توی دهان وزیر خارجه کشورشان>

اسناد منتشر شده بسیار مهم

پس از انتشار اظهارات خانم البرایت درباره ۲۸ مرداد سال ۳۲ اسنادی منتشر شد که در رابطه با تحقیق بسیار قابل استفاده و مهم است.

الف - انتشار بخشی از گزارش سازمان سیا در روزنامه نیویورک تایمز بوسیله آقای رونالد ویلبر

ب- سرمقاله همان روزنامه راجع به وقایع سال ۳۲

پ- نامه والاحضرت شاهدخت اشرف پهلوی به روزنامه نیویورک تایمز

ج- نامه علیاحضرت فرح پهلوی به همان روزنامه

نکات برجسته از اسناد مزبور

الف- از گزارش منتشر شده سیا

انگیزه اصلی مداخله آمریکا و انگلستان در امور ایران در سال ۱۳۳۲ دست اندازی به منافع نفتی

ایران بوده است.

❁❁ هدف از اجرای برنامه مداخله در امور ایران برداشتن مصدق و شاه و روی کار آوردن دولتی در ایران بود که به امضای قرارداد منصفانه ای تن دهد.

❁❁ دالس رئیس کل سیا برای انجام این برنامه یک میلیون بودجه منظور داشت.

❁❁ اوایل ماه ژوئن ۱۹۵۳ نمایندگی های سازمان سیا و اطلاعات بریتانیا در دیداری طرح کودتا را تصویب کردند و چند روز بعد کرمیت روزولت رئیس بخش آفریقا و خاور نزدیک در سازمان سیا وارد تهران شد تا عملیات کودتا را شخصا رهبری کند. سرانجام آیزنهاور روز یازدهم ژوئیه همان سال دستور عملیات کودتا را صادر کرد.

❁❁ شاه از ابتدای کار مشکل اصلی بود که همچنان از امضای فرمان عزل مصدق و صدور فرمان نخست وزیری زاهدی خودداری میکرد.

❁❁ روزدهم اوت شاه سرانجام موافقت کرد که با سرلشگرزاهدی و تعدادی انگشت شمار از افسران همکار او ملاقات کند ولی همچنان شاه از امضای فرمان انتصاب نخست وزیری زاهدی سرباز زد، در این موقع سازمان سیا مجبور شد اسدالله رشیدیان عامل سازمان اطلاعاتی بریتانیا را نزد شاه فرستاد با این پیام که اگر شاه فرمان عزل مصدق را صادر نکند کرمیت روزولت با عصبانیت ایران را ترک خواهد کرد.

حاشیه = در اسنادی که اخیرا سازمان سیا منتشر ساخته آمده نشان از آن است که این تهدید هم همراه بوده تا اگر شاه به عزل مصدق تن ندهد و الاحضرت شاهپئر غلامرضا جانشین او خواهد شد (پایان حاشیه)

سرانجام شاه روز ۱۳ اوت ۱۹۵۳ دکتر مصدق را از نخست وزیری عزل کرد این خبرتا روز ۱۶ اوت اعلام نشد (دقت کنید که فرمان عزل به مصدق ابلاغ شده بود یعنی دولت و مصدق از عزل نخست وزیر آگاه بود ولی از اجرای فرمان خودداری میکرد)

دریافت - این عمل مصدق یعنی خودداری از تمکین فرمان برکناری خود نامش کودتا نیست ولی عنوان حقوقی آن سرکشی است که بعینه در زمان عزل صمصام السلطنه بختیاری که به فرمان احمد شاه عزل شده بود کناره گیری نمیکرد و مدتها مدعی بود که هنوز نخست وزیر است (علاقمندان به تحریر نخست وزیران سرکش رجوع فرمایند).

❁❁ سرتیب تقی ریاحی در مقام مقاومت برآمد، اول معاون خود را در لشکرگارد بازداشت کرد و افسران و طرفداران شاه را یا بازداشت و یا به محل های دور اعزام ساخت. خطوط تلفن قطع شد و مرکز مخابرات بتصرف نیروهای طرفدار مصدق درآمد؛ سرتیب ریاحی وارد عمل شد، و واحد های طرفدار شاه را منحل ویا سرکوب کرد و فرماندهان آنها را تشویق به جاتبداری از مصدق ساخت و در نتیجه نیروهائی که برای

بازداشت مصدق اعزام شده بودند بجای دستگیری مصدق خود بازداشت شدند و زاهدی نخست وزیر منتخب شاه و افسران عالی رتبه همکار زاهدی فرار کردند.

❁❁ دکتر مصدق در اولین ساعات روز ۲۵ مرداد بعد از فرمان عزل و تغییر رای به واسطه تشجیع دکتر حسین فاطمی و شایگان ابتدا دستور خلع سلاح گارد سلطنتی و تعویض نگهبانان کاخ های سلطنتی را میدهد. فواد روحانی از طرفداران دکتر مصدق و نهضت ملی در کتاب زندگی سیاسی مصدق در متن نهضت ملی ایران نوشته است:

دستور خلع سلاح به سر تیب ریاحی داده شد؛ او معاون ستاد سر تیب کیانی و فرماندار نظامی سرهنگ اشرفی را مامور این کار کرد؛ و آنها این عمل را به اینصورت انجام دادند که گارد جاویدان که حافظ جان شاه بود را باقی گذاشتند (در محاکمات مصدق معلوم شد که گارد جاویدان هم خلع سلاح شده بود) و برای اینکه گارد شاهنشاهی دست به اسلحه نبرد، اسلحه آنها جمع آوری شد و پاسداران کاخ های سلطنتی شهر و سعد آباد و باغشاه را تعویض نمودند و این کارها تا پیش از صبح انجام شد (صفحه ۵۱۵)

توضیح - مقصود نویسنده از نیروهائی که برای بازداشت مصدق اعزام شده بودند افسری بود که با همراهان خود برای ابلاغ فرمان شاه به مصدق رجوع و بازداشت شدند میباشد (پایان توضیح)

دریافت - اقدام دولت مصدق و سر تیب ریاحی در بازداشت افسران طرفدار شاه و نیز سرهنگ نصیری که مامور ابلاغ فرمان بوده عنوان حقوقی آن اقدام و یا کودتا علیه قانون اساسی کشور است.

❁❁ رادیو تهران اعلام کرد که کودتا علیه مصدق شکست خورده و ارتشیان هوادار مصدق مراکز حساس نظامی را در کنترل خود گرفتند.

دریافت - در این موقع کودتای علیه قانون اساسی که با تمرد و سرکشی مصدق شکل و عنوان حقوقی پیدا کرده بود تبدیل شد به کودتای نظامی علیه شاه زیرا که هر جرم، مرحله دارد و پس از طی آن مراحل وقوع جرم حتمیت پیدا میکند.

❁❁ شاه ایران ابتدا به عراق و سپس به رم رفت. روزنامه های طرفدار مصدق نوشتند که سلسله پهلوی به روزهای پایانی خود رسیده است تظاهر کنندگان مجسمه های شاه را پائین کشیدند.

دریافت - اقدامات کودتاچیان که سرآمد آن خروج شاه از کشور و پائین کشیدن پیکره های شاه بود علامت توفیق کودتاچیان علیه رژیم سلطنتی مشروطه ایران و بنبط مصدق بوده است، یعنی جرم کودتا از قوه به فعل در آمده و مرحله نهائی آن بوضوح قابل ملاحظه است.

❁❁ بدنبال عزیمت شاه از کشور از مقر سازمان سیا درواشنگتن از کرمیت روزولت خواسته شد که هر چه زودتر تهران را ترک کند؛ ولی او از بازگشت به آمریکا امتناع کرد و اصرار کرد که هنوز بخت اندکی

وجود دارد بشرطی که شاه از رادیو بغداد برای ملت ایران پیامی بفرستد و سرلشگرزاهدی هم بطور خشونت آمیز وارد عمل شود.

نکته مهم - این قسمت از گزارش نشان میدهد که سازمان سیا از اقدامات ضد مصدق ناموفق و مایوس بوده است که به مامور خود دستور بازگشت سریع از ایران را میدهد. بنابراین با توجه به اوضاع کشور و اقدامات طرفداران مصدق و کمونیستها و فرار ارتشیان و خروج شاه از کشور میتوان قبول کرد که کودتای طرفداران مصدق به دستاوردهای اولیه خود رسیده بود است.

نشانه های تغییر اوضاع

❁❁ در دنباله گزارش آمده است؛ نخستین نشانه های تغییر اوضاع از سوی نظامیان باحمله آنها به کمونیستها دیده شد؛ آنان، توده ای هارا کتک زدند و مجبورشان میکردند که بسود شاه شعار بدهند.

دریافت - این را باید گفت، جرّقه های رستاخیز که عده ای از نظامیان از حالت رخوت و بیحالی بیدار شده و بسود اعتقاد خود به جنب و جوش افتاده اند.

❁❁ در این موقع مصدق مجلسی را که خود تدارک دیده بود منحل کرد و با خوشحالی از عزیمت شاه به طرد افسران طرفدار شاه و در واقع تصفیه ارتش پرداخت.

دریافت - اقداماتی که عملاً بعد از هر کودتای نظامی صورت میگیرد.

❁❁ پس از انحلال مجلس بوسیله مصدق شاه در شانزدهم اوت ۱۹۵۳ از رادیو بغداد اعلام کرد که حکم عزل مصدق ونخست وزیری زاهدی را امضا کرده است **طراحان کودتا معتقد بودند که دیگر خیلی دیر است.**

نظریه- طراحان کودتا که سازمان سیا و دستگاه اطلاعاتی انگلستان بوده اند، معتقد بوده اند که کار تمام است و علاوه بر آنیکه کودتای علیه شخص مصدق موفق نبوده **کودتای متقابل دولت مصدق** علیه شاه به نتیجه نهائی هم نزدیک است.

مورد مهم

❁❁ نمایندگی سازمان سیا در تهران از مرکز خود درواشنگتن سوال کرد که آیا باید عملیات آژاکس (کد اختصاصی برای کودتا) ادامه دهند و یا آن را رها کنند؛ شب ۱۸ اوت سازمان سیا در پیامی که به نمایندگی خود در تهران مخابره کرد گفت:

چراي موفقیت در این کار تلاشهایی صورت گرفت، اما به نتیجه نرسید و لذا به علت اینکه توصیه ثمربخش برای مجریان عملیات تهران نداریم بهتر است فعالیت های براندازی مصدق متوقف شود

دریافت - این قسمت از گزارش سیا ختم الکلام است و نشان میدهد که کودتای علیه مصدق و شاه که از جانب سیا و اطلاعات انگلستان تدارک دیده شده بود با شکست روبرو شده و سازمان سیا دستور تعطیل عملیات را داده است. آیا باز هم معقول است که گفته شود که شاه و آمریکا علیه مصدق کودتا کردند؟؟

قسمت آخر گزارش که شماره ۱۲ را به خود تخصیص داده توجیه حرکت خود جوش مردم، افسران و سربازان و مطبوعات و بازاریان طرفدار شاه است که پس از انتشار فرمان عزل مصدق و نخست وزیری زاهدی در کشور جریان یافت که به بازداشت مصدق و افسران طرفدار او و بازگشت شاه منجر شد.

دریافت - قسمت آخر گزارش مزبور تشریح یک حرکت عمومی تحت عنوان رستاخیز است که در مقابل کودتا ایستاد و حرمت قانون اساسی مشروطیت را پاسدار شد.

درس امروز

حاشیه قسمت آخر گزارش مزبور نشان میدهد که حرکت رستاخیزی مردم علیه جمهوری اسلامی نیاز به فرمان شاه و نخست وزیر منتخب شاه دارد لاغیر (پایان حاشیه)

نکات برجسته از سرمقاله روزنامه نیویورک تایمز

در سرمقاله روزنامه نیویورک تایمز که بمناسبت حوادث ۲۸ مرداد انتشار یافته بوند تیترو عنوان آن چنین بود:

«سازمان سیا را بزرگ نکنید ۲۸ مرداد کار خود مردم بود»

مقاله مزبور سه مورد مشخص را بازتاب میداد:

نخست اینکه قیام ویا رستاخیز ۲۸ مرداد از نظر توده مردم قیام برای بازگشت شاه بود؛ زیرا آن چیزی که ملموس خاطرونگرانی تودم مردم ایران بود غیبت شاه از کشور بود توده مردم به مسائل حقوقی و سیاسی کمتر توجه داشتند و هنوز هم همینطور است؛ شاه در فرهنگ ما ایرانیان قطب امید و نمای وجود است.

دوم اینکه سرمقاله مزبور پس از تشریح جریان شکست کودتای آمریکائی ۲۸ مرداد به این نتیجه رسیده است که:

کودتا فقط به این دلیل به نتیجه نرسید که مردمی که نه حقوق بگیر آمریکا بودند نه انگلیس و نه حتی از سوی دولتهای خارجی حمایت و هدایت میشدند؛ فرصت را مناسب دانسته و مصدق را سرنگون کردند.

دریافت - این قسمت از سرمقاله مورد اشاره دقیقاً بیان یک رستاخیز و حکایت از یک قیام خود جوش ملی است.

قسمت مزبور گزارش مورد بحث کاملاً منطبق با بیانات شاهنشاه آریامهر در کتاب پاسخ به تاریخ نسبت به ماجرای ۲۸ مرداد و نیز گزارش منتشر شده سازمان سیا و نیز نامه والاحضرت شاهدخت اشرف پهلوی به روزنامه مزبور است.

قسمت قابل توجه از مقاله روزنامه نیویورک تایمز متوجه دخالت آمریکا در امور کشورهاست از باب مثال به عملیات سری و جاسوسی در گواتمالا، شیلی، سن سالوادور، پاناما، یونان و ویتنام و جاهای دیگر از جمله ایران منجر شده است.

نکات برجسته از نامه والاحضرت شاهدخت به روزنامه نیویورک تایمز

❁ ادعای اینکه سقوط دولت مصدق با مشتی دلار امکان پذیر شد توهین به ملت ایران است.

❁ دکتر مصدق جایگاه خودش را نه بر سر ملی کردن صنعت نفت که مورد تانید و حمایت شاهنشاه ایران بود بلکه بمناسبت اتخاذ سیاستی که استقلال و تمامیت ارضی کشور را تهدید میکرد از دست داد.

❁ در گزارش سیا که از عدم قاطعیت شاهنشاه ایران صحبت شده، نادرست است، و حمایت شاهنشاه از مصدق نباید به عدم قاطعیت شاهنشاه تعبیر شود. حمایت شاهنشاه از مصدق و خودداری از عزل او در رابطه با حمایت از اصل ملی شدن نفت ایران بود و عزل او هم زمانی صورت گرفت که مصدق به مبانی قانون اساسی مشروطیت پشت پا زد.

نکات برجسته از نامه علیاحضرت

نکته برجسته در نامه علیاحضرت به روزنامه نیویورک تایمز این است که **اظهار امیدواری فرموده اند که مورخین سلطنتی حقیقت این وقایع را برشته تحریر در آورند.**